

El Congrés de Cultura Catalana a les Pitiüses

per Felip Cirer Costa

Quan se celebra el 40è aniversari del Congrés de Cultura Catalana, convé fer una mirada enrere per veure com va influir a les Pitiüses aquest conjunt de seccions, treballs i actes culturals diversos realitzats per a la promoció i defensa de la cultura catalana.

El 1964 s'havia celebrat un congrés clandestí a Barcelona impulsat per intel·lectuals del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) o propers a ell. Es va plantejar en clau de «compromís històric» a la italiana, que es movia entre el catolicisme del Concili Vaticà II i el marxisme. Era una manera de mobilitzar les forces de la cultura en la perspectiva d'una política de reconciliació, però que hagueren de passar anys per veure-ho realitzat. La presidència honorífica d'aquest inicial congrés era compartida per Jordi Rubió i Balaguer i l'abat Escarré. Les dues jornades del congrés –19 i 20 de desembre– acabaren amb un discurs encoratjador de Rubió sobre el futur de la llengua i de la cultura catalana. Referint-se a aquest congrés a les catacumbes com el definia Joan Triadú, deia: «Érem conscients que la nostra cultura no existiria oficialment, ni per a nosaltres mateixos, mentre no sortís d'aquella situació de clandestinitat. Justament, el mateix fet de projectar un congrés era una prova d'insubmissió».¹

El Congrés de Cultura Catalana va néixer el gener de 1965 com una

iniciativa del Col·legi d'Advocats de Barcelona i el gran nombre d'adhesions rebudes d'immediat va fer que es constituís un secretariat que buscà l'adhesió d'un total de 85 entitats d'arreu dels Països Catalans. El president d'honor del Congrés fou Jordi Rubió i comptava amb quatre vicepresidents d'honor: Joan Miró per Catalunya, Joan Fuster pel País Valencià, Francesc de Borja Moll per les Illes Balears, Pere Ponsich per la Catalunya del Nord i Joan Martí i Alanís per Andorra.

La finalitat del Congrés era analitzar la cultura en tots els seus àmbits, en especial la llengua, el dret, les arts plàstiques, l'agricultura, la indústria, l'ordenació del territori, etc. En total eren 25 àmbits culturals.

Es diu que el Congrés va marcar l'inici de la transició als Països Catalans, ja que va mobilitzar més de 15.000 persones que es varen adherir a la iniciativa; 12.400 s'inscrivieren com a congressistes i 2.500 entitats li donaren suport. El Congrés es presentà entre abril i desembre de 1976 a València, Perpinyà, Palma, Andorra la Vella i Barcelona i s'organitzaren cinc campanyes de mobilització popular sobre la defensa del patrimoni natural, la identificació del territori, l'ús oficial del català, la revitalització dels valors populars i sobre les institucions.

L'adhesió de l'Institut d'Estudis Eivissencs

L'anunci públic de l'adhesió de l'Institut d'Estudis Eivissencs al Congrés es va fer en la VI Festa de la Nit de Sant Joan, que se celebrà

a Sant Llorenç de Balàfia. Després de les actuacions musicals de Gabriel Oliver, Al Tall i del Grup UC, es llegí el ja tradicional manifest, que va estar majoritàriament dedicat al Congrés de Cultura Catalana. Després de fer una defensa de la nostra cultura arrelada dins de la tradició catalana «des de l'any 1235 en què les illes Pitiüses foren conquistades per Guillem de Montgrí i foren repoblades per gent catalana [...]». A ell ens haurem de referir en parlar de la llengua, la història, les institucions i tantes altres coses que comporta una cultura. [...] Som eivissencs i formenterencs abans de res i, com a tals, som descendents de catalans; no hi ha, doncs, cap motiu per renegar del nostre origen, tot conservant la nostra personalitat. Per aquest motiu ens sembla un fet innegable que existeixin uns llaços de germanor entre les altres illes, amb Catalunya i amb el País Valencià. [...]»² «De quines maneres concretes podem ajudar ara i aquí la nostra cultura? Una d'aquestes maneres pot ser la nostra adhesió al Congrés de Cultura Catalana: hem d'ajudar-lo i treballar per a ell.»

Homenatge a M. Villangómez amb motiu del 20è aniversari de *Sonets de Balansat*

Un dels actes del Congrés a Eivissa que va tenir més ressò fou l'homenatge que es dedicà a Marià Villangómez amb motiu del 20è aniversari de la publicació de *Sonets de Balansat*, acte organitzat per l'Ins-

1. PI DE CABANYES, Oriol (2014). «Un congrés clandestí». *La Vanguardia*, 18 de desembre de 2014.

2. Reproduït a *Diario de Ibiza* de 25 de juny de 1976.

titut d'Estudis Eivissencs i el Secretariat eivissenc del Congrés de Cultura Catalana. L'homenatge se celebrà el 28 de desembre de 1976 i consistí en la representació de la comèdia d'Aristòfanes *S'assemblea de ses dones*, segons versió eivissenca de Villangómez,³ a càrrec del Grup de Teatre Experimental de l'Escola d'Arts i Oficis, dirigit per Pedro Cañestro.

Acabada la representació teatral se celebrà un acte presentat per Esperança Bonet, del secretariat eivissenc del Congrés i després prengué la paraula Josep Maria Llompart, que destacà la personalitat de l'homenatjat. Va cloure l'acte, amb unes paraules d'agraïment, Marià Villangómez.

Dins d'aquest homenatge *Diario de Ibiza*⁴ publicà diversos articles i poemes d'un grup d'intel·lectuals que també volgueren afegir-se a l'acte: Frederic Bofill, Enric Fajarnés Cardona, Josep Marí, Isidor Marí, Joan Marí Tur, Mariano Plannells, Francesc Verdura, Cosme Vidal Juan i Cosme Vidal Llaser.

Marià Villangómez, amb la modestia que el caracteritzava, va insistir als organitzadors que més que un homenatge a la seua persona i obra, li agradaria que fos un homenatge a la llengua catalana i en aquest sentit convé reproduir unes paraules que va pronunciar: «... desitjaria que s'homenatge es dedicàs principalment a sa llengua en què estan escrits es *Sonets de Balansat*, *L'any en estampes*, *El cop a la terra* o sa versió de *S'assemblea de ses dones*. Versió, siga dit de pas, que vaig fer damunt unes traduccions franceses i castellanques, perquè jo, de grec, no en sé ni pruna; i una de ses coses que em saben greu és no haver-ne après, com també em lament d'haver deixat per escriure algunes possibles obres pròpies, si fa no fa projectades... I també voldria

Un pòster del Congrés de Cultura Catalana a Eivissa, de l'àmbit de Salvaguarda del Patrimoni Natural. S'hi feia palesa la reivindicació de la protecció de l'espai natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera (fotografia: arxiu Cristòfol Guerau d'Arellano i Tur).

fer observar que si sa versió de sa comèdia de n'Aristòfanes està escrita en sa varietat eivissenca, en un eivissenc col·loquial però pur, i es altres llibres en un idioma més general i comú, això no té significació especial. Com més he volgut profunditzar en sa llengua de s'illa, més he vist que és una de ses maneres de parlar ben català. Es eivissencs que hem arribat a escriure en català... —¿I quin altre nom podríem dar an aquesta llengua?— ho hem fet precisament perquè som eivissencs, mos hen sentit membres d'un àmbit més extens, amb tants de drets com es altres. Una comèdia es prestaria més a unes formes col·loquials o locals que un llibre de sonets. Unes paraules, com ses que ara us dirigeix, també. Però un llibre d'història o un tractat de filosofia exigiran una llengua més acadèmica, completa i precisa. Són diferents nivells d'una sola cosa.

»I aquesta llengua en què parles de sempre i en què escric des d'estet anys ençà —a través de diferents actituds humanes i canviants vicissituds públiques—, llengua que no suposa cap afany de limitació o

particularisme ni cap desdeny cap a altres llengües en què un ha llegit obres tan admirables... Aquesta llengua, dic, voldria que fos ara s'objecte de sa nostra consideració i de sa nostra atenció complaguda.»

[...]

Només voldria expressar es meu goig per trobar-me cada vegada més acompanyat en una tasca o una empresa vivament sentida.»⁵

Presentació pública al Cine Cartago

De manera oficial i pública, el Congrés es va presentar a Eivissa en un acte celebrat el matí del dia 27 de març de 1977 al Cine Cartago. Fou una mostra festiva i lúdica en el transcurs de la qual hi participaren els grups eivissencs Trenc, Grup Jove, Cardona & Carrascosa i el grup folklòric Aires de sa Talaia. Els parlaments foren de representants del Congrés del País Valencià, de Catalunya, de Mallorca i de Menorca.

5. Parlament reproduït a *Diario de Ibiza* 30 de desembre de 1976.

3. La versió eivissenca de Marià Villangómez de *S'assemblea de ses dones* es publicà el 1978 per les Edicions Itaca d'Eivissa, amb pròleg de Josep Maria Llompart i il·lustracions d'Antoni Cardona.

4. Publicats a *Diario de Ibiza* els dies 27 i 28 de desembre de 1976.

Cristòfol Guerau d'Arellano Tur a Olot, l'octubre de 1977, per la cloenda de l'àmbit de Salvaguarda del Patrimoni Natural del Congrés de Cultura Catalana (fotografia: arxiu Cristòfol Guerau d'Arellano i Tur).

A les set de la tarda i a la biblioteca de la Caixa de pensions, també situada a la via Púnica s'hi celebrà un col·loqui sobre diversos aspectes del Congrés i el funcionament que volien que tengués. Per donar a conèixer aquestos actes, el secretariat d'Eivissa i Formentera del Congrés va fer pública la següent nota:

«Amb motiu de la presentació del Congrés de Cultura Catalana, el secretariat d'Eivissa i Formentera, conjuntament amb els altres secretariats de la resta dels Països Catalans, és a dir, del Principat de Catalunya, País Valencià, Catalunya Nord i les altres illes germanes, Menorca i Mallorca, interpretant el sentiment popular que suposa la presentació de l'esmentat Congrés, per a Eivissa, convida a totes les classes populars que viuen en aquestes illes nostres, en general, i particularment a les autoritats civils i eclesiàstiques a la dita presentació que tindrà lloc avui dia 27 a les 11 del matí en el Cine Cartago.»⁶

L'Institut d'Estudis Eivissencs i el Secretariat eivissenc del Congrés

de Cultura Catalana organitzaren la 6a Setmana del Llibre a la sala d'exposicions de La Caixa. A més de l'exposició i venda de material bibliogràfic, també programaren unes conferències que impartiren: Lluís Alpera, «Problemàtica de la nostra llengua, avui», i Francesc Parcerisas, «La literatura popular». S'anunciava també una tercera conferència de M. Mercè Marçal, que havia guanyat el Premi Carles Riba 1976, però no he pogut confirmar si aquesta es va celebrar.

Eivissa, seu de la clausura de l'àmbit d'Arts Plàstiques

L'abril de 1977 s'iniciaren a Perpinyà els actes de cloenda dels diferents àmbits, que acabaren el 20 de novembre a Manresa.

El Comitè Executiu de la Comissió Permanent del Congrés de Cultura Catalana va acordar que Eivissa fos la seu de la final de l'àmbit d'Arts Plàstiques; aquesta decisió fou comunicada a l'Institut d'Estudis Eivissencs amb el següent certificat:

«El Secretari General del Congrés de Cultura Catalana FA CONSTAR que a l'acta del comitè Executiu de la Comissió Permanent del dia 3 de novembre de 1976, fou escollida la ciutat d'Eivissa com a localitat per celebrar, el dia 19 de juny de 1977, l'acte final de l'àmbit d'Arts Plàstiques.

El Congrés de Cultura Catalana espera i confia en l'encert d'aquest nomenament i té la convicció que els actes assoliran la difusió, el relleu i la importància que els pertoca.

Barcelona, vuit de desembre de mil nou-cents setanta-sis.»⁷

Els actes que s'havien de celebrar a Eivissa com a cloenda de l'Àmbit d'Arts Plàstiques s'ajornaren fins als dies 17 i 18 de setembre de 1977. Foren dues jornades que tengueren com a escenari les sales del Museu d'Art Contemporani; allí intervingueren personatges com Oriol Valls i Subirà, conservador del Museu del Paper de Capellades;

Jordi Planas, professor d'història i membre del comitè executiu del Congrés; Alexandre Cirici Pellicer, crític d'art; Andreu Alfaro, escultor; Tomàs Llorens, crític d'art i Vicenç Torres i Antoni Mercadé.

Es parlà extensament sobre l'art i exposaren el projecte de resolució de l'àmbit de les Arts Plàstiques. S'havia anunciat l'assistència de dues figures de primera magnitud com eren Joan Miró i Antoni Tàpies. Cap d'ells no hi va assistir. Cal dir que de Joan Miró hi havia notícies que la seua salut no era la millor. També s'havia anunciat una gran pintada popular al passeig de s'Alamera, amb la temàtica sobre la reivindicació de ses Salines; a l'efecte s'instal·laren uns grans plafons i era previst que els artistes participants a l'encontre, entre ells Miró i Tàpies, farien alguna petita intervenció. Els plafons quedaren inèdits; els operaris municipals els retiraren igual com els havien instal·lat.

A més de la taula rodona que duia el títol de la continuïtat institucional de l'àmbit de les arts plàs-

Ramon Marí Mayans a Olot, l'octubre de 1977, per la cloenda de l'àmbit de Salvaguarda del Patrimoni Natural del Congrés de Cultura Catalana (fotografia: arxiu Cristòfol Guerau d'Arellano i Tur).

6. Publicat a *Diario de Ibiza* el mateix dia 27 de març de 1977.

7. Reproduït de *Diario de Ibiza* de l'11 de desembre de 1976.

tiques i de l'aprovació de les resolucions, se celebraren altres actes més lúdics, dirigits especialment als visitants forasters, com una excursió a ses Salines, Sant Josep, Sant Agustí i Sant Rafel, que acabà amb una visita al Museu Arqueològic i a la Necròpolis des Puig des Molins. La segona, fou a Dalt Vila, Can Pep Simó, Santa Eulària, amb el Museu Barrau, i Balàfia.

Pitiüsos en diferents àmbits

D'entre dels àmbits on sabem que hi tengué presència Eivissa, tenim l'àmbit «El fet religiós als Països Catalans», que va néixer a proposta del Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, Pax Romana; hi participà amb una ponència Antoni Costa Bonet, que en aquell moment era rector de la parròquia de Sant Mateu d'Albarca.

A l'àmbit de Folklore, que va tenir com a marc de cloenda Perpinyà, l'abril de 1977, hi va prendre part Joan Castelló Guasch, que va llegir una ponència sobre diversos aspectes folklòrics de les Pitiüses. A Perpinyà també hi acudí el Grup Folklòric Aires de sa Talaia, que realitzà una lluita demostració de ball folklòric de les Pitiüses.

En les sessions de clausura de l'àmbit de Salvaguarda del Patrimoni Natural, que se celebrà a Olot els dies 15 i 16 d'octubre de 1977, Cristòfol Guerau d'Arellano i Ramon Marí Mayans intervingueren per donar a conèixer la problemàtica que hi havia en aquells moments sobre la protecció de ses Salines. Aquell informe sobre els valors naturals de ses Salines foren ampliat i publicats a la revista *Eivissa*.⁸ A Olot portaren un petit cartell, obra de Nèstor Pellicer, que també formava part del secretariat d'Eivissa de l'àmbit.

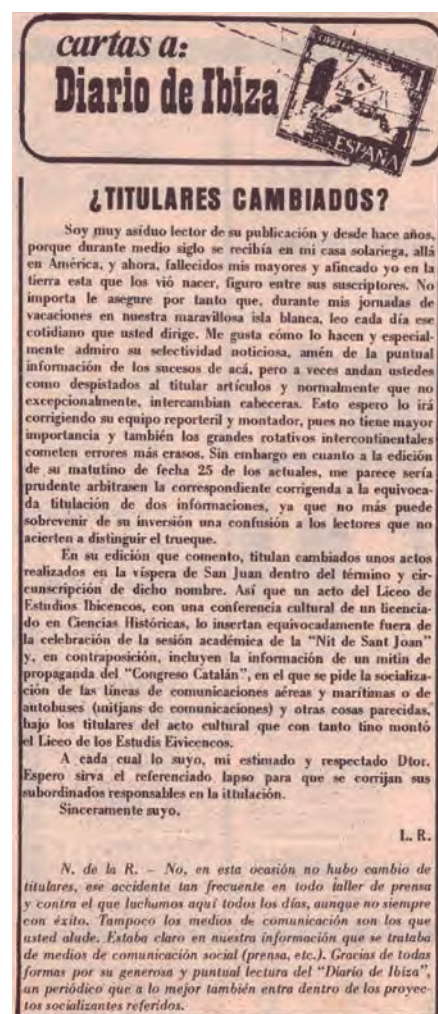
Vist amb la perspectiva de 40 anys, cal treure algunes conclusions: Fou la primera manifestació que celebrava l'Institut d'Estudis Eivissencs en la qual es feia pública

la catalanitat de les Pitiüses. Era un moment en què l'IEE es trobava en unes circumstàncies molt difícils. El 1971 s'havia refundat. L'abril de 1974 s'aprovaven uns nous estatus que significaven la desvinculació amb l'Ajuntament d'Eivissa, estatus, però, que no foren aprovats fins a maig de 1977, per la qual cosa l'Institut es trobava en una situació al·legal. L'esperit polític reformista de febrer de 1974 havia desaparegut i les autoritats governatives i les forces vives d'Eivissa s'havien proposat fer desaparèixer l'Institut, i una mostra n'és la suspensió l'agost de 1975 del II Curs Eivissenc de Cultura per part de la Delegació de Govern. L'agost següent Josep Marí Marí dimití com a president i fou substituït per Joan Marí Cardona, com a solució per poder donar continuïtat a la institució. Les persones que es feren càrrec del secretariat del Congrés de Cultura Catalana a Eivissa eren molt joves i inexpertes en aquests temes organitzatius. Per tot això cal dir que Eivissa va tenir una participació prou lluita en el marc general del Congrés. Una mostra del que deim, és el telegrama que el desembre de 1976 es dirigí a Adolfo Suárez en la lluita pel reconeixement de l'oficialitat de la llengua catalana: «Excel·lència: L'Institut d'Estudis Eivissencs, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, coneixedor de la possibilitat que en el seu primer viatge oficial a Barcelona Vostra Excel·lència anunciï el reconeixement de la cooficialitat de la llengua catalana, entén com un dret del poble de les illes Balears i Pitiüses que l'ús oficial de la nostra llengua s'ha de fer extensiu a l'àmbit d'aquest arxipèlag. L'Institut també entén que el mateix dret assisteix al País Valencià.

Eivissa, 10 de desembre 1976.

Joan Marí Cardona, President.»

El Congrés es donà per acabat en un acte celebrat el 8 de desembre de 1977 al Palau de Congressos de Barcelona, en un acte presidit per Josep Tarradellas, ara president de la restaurada Generalitat de Catalunya, amb l'assistència de la majoria dels parlamentaris de les

Arran del Manifest de la Nit de Sant Joan 1976, en què l'Institut d'Estudis Eivissencs es posicionava a favor del Congrés de Cultura Catalana, el 26 de juny s'encetava una nova i enverinada polèmica sobre la catalanitat de la cultura de les Pitiüses. La polèmica s'inicià amb aquesta carta al director i es prolongà durant mesos, amb intervencions ben diverses.

províncies que formen els Països Catalans. Es va llegir el Manifest de la Cultura Catalana i es lliuraren al president les conclusions del Congrés, recollides en tres volums. Tarradellas li donà el qualificatiu de «Llibre Blanc de la situació dels Països Catalans». El 1979 es va constituir la Fundació Congrés de Cultura Catalana, amb seu al Col·legi d'Advocats de Barcelona, amb l'objectiu de dur a terme les iniciatives recollides en les conclusions del Congrés.

FELIP CIRER COSTA ■

8. GUERAU D'ARELLANO I TUR, C. i RAMON TORRES, S. «Ses Salines d'Eivissa i Formentera», *Eivissa*, núm. 9, 1979.